

— [ճառողն է անկողնոյ Եփն կը գրեն. Երեկ հոգ
լուր մը տարածուեցաւ որ Անգղիոյէն ցամաք ելիկ:

լը սուրհանդակ մը գնաց, որն որ Անդրիական կա-
ռավարութեան՝ Գերմանական խնդրոյն միջնորդու-
թիւն ընելու ուղիքուն լուրը տարաւ։

— Խորհրդակցութիւն լայն լիւր գարձեալ միւսեւ,
Գերմանական 17 ուղեգրաւ։

— Ընդուն 12ին Աւստրիական կարգինայլ Լոնտոն հա-
տաւ։ Թէպէտ եւ, ինչպէս կ'երեւայ, այսպիսի շուտ
գայտ միտք չունէր, բայց ուղղափառ ազնուականաց
իրեն ստանաւ ստիպողական սուղեկութիւններն իր
գայր փութոյցս ինն։

— Ընդգրկելի մէջ ուղղափառ եղեակադրութեան
ներ հաստատելու համար արտաւ քահանայութիւն
տական հրովարտական գէմ՝ ժողովրդեան գրգռու-
թիւնն որն որ կ'աւելնայ։ Աւստրիական ժողովրդագր-
մանաւանդ իրողութիւնն մէջ, կը ջանայ աւ գրգռու-
թիւնը խաղաղութիւնը։ Լոնտոնի ամեն ուղղափառ
եկեղեցիներուն ու մասնաւորապէս մէջ Թոմաս Տէյն
ուղղութեամբ ծանուցողի մը գրուեցաւ, որն որ կը
կարծուի թէ Աւստրիական կարգինայլ գրած ըլլայ։
Ասոր մէջ կը ծանուցուի թէ քահանայութեան
տուած հրովարտողը՝ միայն եկեղեցական կարգա-
դրութեանց համար է, եւ Թոմաս Տէյն վերին իշ-
խանութեան ամենեւին փաստ մը չունի։

Ա երբին հեռագրական լուրերը կը ծանուցանեն
որ Աւստրիական կարգինայլ Լոնտոնէն ելելու սահման
լով՝ ամսոյ 21ին Պրիստին հասեր է, բայց մանրա-
մասն արարադաները դեռ չիմացանք։

Գ Ե Ր Ո Պ Ը Ն Ի Ը

Պրոքսիմիտիւն Երան լուրերը կը ծանուցանեն
որ Հաստէն-Դաստէի իշխանութեան մէջ գաղափար-
թեան զորքը Կուրտան առնելէն ետքը ալ յառաջ
չեն երթար։ Իսկ Պրոքսիմիտի միայն իրենց աշխուհի
ճանաչան կը պահեն։ Կասաբէի պաշտօնական լրագիրը
կը գրէ թէ Պրոքսիմիտի Վիկտոր Պրոքսիմիտ Երան
արիւնքի կառավարութեանց մէջ ելլած միտքին ին-
տակցութեան զորութեանը՝ բոլոր Հաստէն-Կասաբէի
երկրին պիտ'որ ելնեն։

— Սեպտեմբեր 17-ը Լոնտոն կէս պաշտօնական լու-
րուած մը կը գրէ, որուն մէջ Կերմանական խնդրոյն
նկատմանի աւ խոսքերը կան։ Պրիստինայի ու Պրի-
ստինայի արքունիաց մէջ եղած խօսակցութիւնները
զեւ անորոշ փնտրելի մէջ են։ ամսոյ յաջող կամ՝ անյա-
ջող կատարած ունենալէն կախում ունի Կերման-
ական խօսակցութիւնը կամ ծագելու մեծ պատե-
րաբն։ Մինչեւ հիմա եկած բոլոր լուրերը դեռ
չոյս կու տան որ մեր խնդիրը խաղաղութեան կը
բող ըլլայ յոգնալի։ Ասանկ երկիւղալի ժամանակի
մէջ քստուկալով՝ Տարիներեաց նկատմամբ մեր սուր
պարտքը կը սեպենք անտիկ փնտրանութեանց մէջ
չմտնել, որոնք աւ խաղաղութեան գործքին կրնան
արգելք ըլլալ։ Թէ որ ասուգիւ Վիկտոր եղած խո-
սակցութիւններով պատուաւոր կերպով ու ստանց
Կերմանական իրողութեան փաստ մը հասնելու միտքա-
նութիւն մը յաջողութեւ ըլլայ, թէ որ ասով ստեղ-
ի ընտանի պատերազմը գլուխներէն անցնի, ան ա-
տենը մեր բաղանդը կը կատարուի։ Բայց թէ որ
յառաջ զմեզ խաղաղութեան տեսնելու ըլլանք, որն որ
Աստուած չունի։ Աւստրիական խօսակցութեան
տեղ պատերազմը պարտ ըլլայ, ան առնել պէտք է
որ ան ժամն ալ գնիլ պարտաւոր գտնել, մեր պարա-
քը կատարուի, որն որ թէ գաղափարութեան եւ
թէ Պրոքսիմիտի նկատմամբ ունենք։

— Պրոքսիմիտի միտքաւորութեան Լոնտոն
թուրթեան տեսած պատարաստութեանց փայլ խօսե-
լով կը գրուի թէ Պրոքսիմիտ սաք հասած անըպի
դրքը 115,000ի պիտ'որ հասնի։ Բոլոր գորքը երկու
րանակ պիտ'որ բաժնուի։ Երկուսն ըստանալ՝ որ
Պրիստինայի մէջ պիտ'որ գործէ, երեք րանակի մաս
պիտ'որ ունենայ, եւ ամսոյ թագաւորն անմասք
պիտ'որ հրամայէ։ Իսկ պրիստինայի բանակը, որն որ
չորրորդ ու հինգերորդ րանակի մասերէն բաղկացած
պիտ'որ ըլլայ, Աւստրիական ու Ռուսական զաւա-
նորուն մէջ պիտ'որ գործէ։ Պրոքսիմիտ իշխանին (Թա-
գաւորին եղբորը) տակէ իսկ րանակին մնացորդը
Վրանկը պարտաւոր տակ Ռուսիոյի ու Սարաւինա
գաւառներուն մէջ պիտ'որ գործէ։

— Ըստրիական զորաց շարժման փայլ աւ լու-
րերն ունենք։ Կայանքական զորաց րանակի մաս մը
որն որ Գորտրայքիէն Պրոքսիմիտի մէջ մտաւ, միւ-
շեւ Գորտրայքի սահմանները յառաջ քաշած է, ու
եռակէ ետեւ գորք հասնելով՝ մինչեւ 30,000ի հա-
տած է 80 թուականով, ասանք՝ նոր լուրերուն
նոյնով։ Հաստէն-Կասաբէի մէջ կեցող քահանայութե-
ան բանակին հետ մեկտեղ պատերազմական զիմ
մը կը կողմեն։

— Պրոքսիմիտի խորհրդանոցը ամսոյ 21ին կէս
օրէն յառաջ ժամը 11ին բացուեցաւ։ Թագաւորը
անմասք կարգադրած քահանայութեան մէջ գերմա-
նական խնդրոյն փայլաւոր՝ ամսոյ կը խօսի։ «Գի-
նուորական պիտ'որ համար առնուած 18 միլիոն

Լոնտոն պիտ'որ հաշիւ պիտ'որ տրուի։ Գիւ-
նա փանդները չանցան, որոնք մտածելով աւ որարա-
քին առնուելուն համար ինչեւ առիթն ինչ պիտ'որ
եւ խորհրդանոց մեծ անբախտեանց հետ ունեցած բարե-
կամական յարաբերութիւնն ինչ աւստրիական չէ
բայց զժամանակակից Կերմանական անբախտեանց
նկատմամբ իրենց կարգադրութեան համար սահ-
մանադրութիւն մը ձեռք բերելու միտք։ Տիւն ան-
կարելի եղաւ։ Ար յառաջ՝ որ ամսը փայլ եղած ին-
տակցութիւններն ուրախացի վախճան մը կ'ունենան։
... Կերմանական մերձուրդ տեղութեան մը մէջ
տոտակ շիտթութիւններ պատահելով եւ ուրիշ
կողմանէ մը մէջ մանկու համար եղած ճիգը մեր ի-
րաւանքը դադարեւ փայլ ըլլալով։ Պրոքսիմիտ
չիտթութիւնն պատճառ եղաւ, մեր ինչ աշխարհա-
գրական եւ ինչ գիտութեան կողմանէ ունեցած
գիտութեան համար ուղած պայմաններն ան երկրին
իրենցին ու իր քահանայացի առջեւը գեւ ընդուն-
լով ինչ չգտան։ Բաց ամէնք ուրիշ կողմեր ալ մեր
սահմանին ըստինքը դարձ անհաւ ժողովը, որմն մեր
տեղութեան սպաշտութիւնն ալ վախճան մէջ ին-
կաւ։ Ընդ համար առնաց յապաղելու բոլոր պա-
տերազմական գործութիւնն օրը հանելու հրաման
տուի։ ... ու քիչ ժամանակի մէջ ամեն առնել
առնել դարձաւ ու պատրաստուած էր ըլլալ։ Մեր
պատերազմը չէր ունէր, մեկու մը իրողութեան սեղ-
մը չէր բաղձուր, եւ ու ալ ուրիշները մեր առնել
արիւնքեանց հասանելու բանադատել կ'ուզէր։
Բայց կ'ուզէր որ բոլոր Կերմանական համար անտեղ
կարգ մը գրուի, որն որ Կերմանական ու Եւրոպայի
մէջ մեր ունեցած աստիճանին համաձայն ու մեր
իրաւանքը յաջողութեւ ըլլայ, որն որ Աստուած մեր
ձեռքը տուած է։ Մեր ալ իրաւունք ունենք, եւ
աւ իրաւունքն է, որուն որ պարտաւոր կ'ուզէր ու
այնպիսի ատեն պարտաւորութեան ու գէղիկ առն պիտ'որ
կենանք, միւսեւ։ Եւ մեր իրաւունքը արժեքները։

Ո Ւ Ր Ո Պ Ը Ն

ՍՈՏԵՐՈՒ Ռուսաց կոյսեր Թագաւորական զորքին
Կուրտան պատերազմը պարտուեւ եղած էր։ Հի-
մայ կապաւ անուն լրագիրն աւ գէպին պատճառաւ
կաւարի կողմը պատահած հանգիստները կը տու-
րուի։ ամսոյ մէջ ան օրերը կ'ընարներ, որոնց
մէջ կոյսերը չէին հաշուի ու Վրացի ազնուականաց
հետ անտեղեցաւ։

Հոկտեմբերի 15ին Եւրոպայի Թագաւորական
աւաղ իշխանը Տիգրիսի մէջ գորաց մարտը (Խաչի-
նիսիէն) եւ Կուր գետին փայլ ձգուած նոր կամուրջն
ու Վրաստանի ճակատաւ փայլուն (Խաչի-նիսի) համար
չիտթութեան գործերը տեսնելէն ետեւ՝ նոյն իրիկունը
Վրաստանի հայրենիք ու Վրացի ամբողջականաց հայ-
կութեան գնաց։ Աստուծոյ էր Տիգրիսի ճիւղման
նկատմամբ քաղքէն գուրս կ'ուզէ պարտեղին
մէջ, որուն դրան առնել ազնուական սարսափեւ
Ուրեկան իշխանը կոյսերը ընդունեցաւ։ Իսկ
Տիգրիսի մէջ ամբողջ կ'ունեւորէր արեւելեան սո-
վորութեան համաձայն՝ մեծագին տապաւանակ (Խաչի-
նիսի) մը անմասք կը փութէ։ Ազնուական ուսուց իշխանը
սեփաւ յառաջ ելլալով, երկու կողմը անդունք տու-
նէն երկուսին իշխանները կարգու կը կենային, ասանց
մէջ Կարսի պատերազմի փառքն Ուրեկան իշխանին
ալ կուր։ Արաւելն ու հրամայութեան Եւրոպի կե-
րակոյ իտաւ։ անդամին մէջն էր եւրոպական կեր-
պով, մէկան արեւելեան, այսինքն գետինը փառած
գորգերու փայլ 200-էն աւելի Վրաստանի արեւելե-
ան իշխաններն ուստն էին՝ ձեռքի ինչ մեծ զորս կ'ը-
ջնէին։ Եւ ուրիշ ընդամաններ բռնած։ Ուրեկան
պարտաւոր սեղանի փայլ կայսերորդայն արեւելե-
անութեան բաժակ նուիրեց։ ասոր փայլ կայսերորդ
զին ալ Վրաստանի արեւելեան կերպարանութեան
ու յաջողութեան բարեկամութեան ըրաւ։ ու միշտ
կ'ընէր թէ Վրաստանին յաւիտեան անմասքն
պիտ'որ ըլլայ։

Հոկտեմբերի 10ին Տիգրիսի քաղաքային զորքը
տեսնելու գնաց, որ Վրաստանի իշխաններն ու ալ-
նուականներն իրենց գործնական կեցած էին, իրենց
հրամանատարն էր ճեռակալ իշխան Ուրեկան ուսու-
րուցելով։ Նոյն իրիկունը Հայոց շուկային ուղեւ
թիւն ըրաւ, ուր Եւրոպական գերաւորներն (Գրաւի-
պան) անդունք մէջ աւ բարձր հիւրին հանդիսական ընդ-
ունելութիւն ունեցաւ։ Բոլոր շուկան լուսաւորած
ու խառնութեան զորքարած էին ծանրալի կեր-
պաններով, բարձրութեան անհամար էր։ Եւրոպի ետ-
քը բարձր շուկան պարտեղեւ։ Բեհարստեան Հայոց
իրիկանին պարտեղի մասն ամեն ամեն արեւելի մը
կարմիր գիւն յորդաւոր կը հոսէր, հոս գարձալ կայսեր-
որդայն կենդանութեան գիւն խառնեցաւ։ Ըսեն
կողմն աղէկ ալ անցնելէն ետքը՝ Եւրոպական գերա-
ւորներն ուստն արեւելի գործաւ ու ամեն զարգացող
նոյն, հաճեցաւ, եւ մեծաւոր շարժալը ըլլալով
միմեցաւ։ Հոկտեմբերի 11ին Տիգրիսի ելաւ։

Ո Ւ Ր Ո Պ Ը Ն Ե Ի Ր Ո Պ Ը

Ը Զ Գ Ո Յ Ի Ն

Լոնտոնի Կառավարութեան Հայերը։

ԼՐԵՒՈՅՈՒ աւստրիական 25երորդ Թագաւոր մէջ մեր
ըրած խոստման համաձայն՝ հոս Աւստրիական կամ Կրան-
սիկական ու Վրաստանի Հայոց եւ իրենց ալ-
նուական Կերպարաններուն փայլ ընդամանակ տե-
ղեկութիւն մը կաւ ասանք մեր ընդամաններն։

Մեր Բագրատունի Թագաւորաց Լիւր մարտարա-
զարը կործանելէն ու նաեւ Ռուսիական Կիւրիկայի
խաղաղութեան ընդունելէն ետքը՝ ազնուական մեկ
մեծ մասն ալ (գրեթէ 3000 անուոր) Վրաստանի
Եւրոպայի Բարի իշխանին (1402—1435) տան-
ները Վրաստանի կողմը գաղթեց։ Ասանք իրենց
բարի համարին, ժրախեան եւ աստուորի մէջ ու-
նեցած յաջողութեան համար սիրով ընդունեւ-
ցան։ Ինչպէս ամեն տեղ գտանք, նոյնպէս Վրաստան
ալ չմտած՝ երկրին իշխանին հետ գաղթը գրին, եւ
գանդաւոր արտանութիւններ առնելէն ետեւ՝ մտան,
եւ 7 քաղաքացի մէջ բնակութեան հաստատեցին։
Հոս եկեղեցիներով, մեծ շէնքերով ու փառաւանդ-
ներով իրենց քաղաքները զարգարեցին, եւ քիչ
ատենուան մէջ փառաւանդութիւններն շատ սարա-
ծելով՝ աղէկ անուն ստացան, որոնց անուն, հարաւա-
ցան ու մեծ երկրներու անը եղան։ Սահման 1668ին
Հինկուլ անունով մէկ Վրաստանի իշխանին գէմ
ապրատարութիւն ու խոսքի ինչ հանգով եւ հե-
տեւորդ տարին ալ Տաճիկները հին Լեհաստանի
Պադալիա գաւառին Կամիշից բուսած ամուր բեր-
դարացին փայլ պատերազմի երթալով՝ Վրաստանի
Հայոցները շատ մեծ փառքին կ'ընէին, իրենց մե-
քէն շատերը կենդանիներն ու ստացուածներն կործա-
նեցին։ Վրաստանի երկրին ապականութիւնն ու
խառնութեան երկրները տեսնելով՝ փառքին ապա-
տելու։ եւ խաղաղ կեանք մը գանդու համար՝ Կրան-
սիկական ու մոտ ընդմէջ փայլ փառքն։

Հոս գրեթէ երկը տարի ամառ ձմեռ արահու-
տած միտքին, միշտ սպառնալով որ Կրանսի իրենց ան-
զին ինչեւ համար՝ Վրաստանի մէջ յաջող ու
նպատաւոր ժողովանք մը գտնեն։ Բայց իրենց յոյ-
սը պարտքի ելաւ։ անոր համար Կրանսի անիւնի
նոյն ստանաւ իշխանին գիտեցին՝ որուն անունն էր
Միքայէլ Ա. Երանի։ Եւրոպայի արեւելեան յառաջուն-
է Հայոց աշխուհիներն ու ժողովանքներն փայլ մեծ
համարում ունենալով եւ փայլանքին իր երկրին
մէջ փառաւանդութեան ծաղկեցնելու ուղեւով՝ ու-
նոյն հրաման տուաւ։ Կրանսի անիւնի մէջ բնակե-
լու եւ ապա փառաւանդութեան ընդունելու։ Ասանք նոյն
ժամանակ արեւելին 1670ին գիտարարար Սէնթ
Միքայէլ (Տիգրիսի ճիւղման), ձիւր եւ Պրիստին
քաղաքներուն մէջ մասն ընդունելու։ Իրենց ընդու-
նելու ինչ պայմաններուն մէջ աւ ալ կար որ իրեւ-
կաւ աղք պիտ'որ չսկսուէին, այլ իրենց յառաջած
Վրաստանը, ինչու որ երկրին սրինաց նոյնով
հոս ուղք կը ճանաչուէին միայն Վրաստանը, Պր-
իստինայը (որմէ նմանապէս Վրաստանը ձիւր միւ-
նէն) եւ Գերմանական Վրաստանը, որ Վրաստան
նիւնք մէջ Ուստի կ'ըստին։ Կայն իսկ Վրաստանին որ
հոն գրեթէ միլիոն մը մօտ էին, երկրին նոյն աստ-
նուան սրինաց գործութեանը զոտ աղք մը չէին սե-
պուր եւ ուսանելի տղայներ ինչ իրողութեան չու-
նէին։ Աւստրիական Կրանսի անիւն գաղաղ քիւրուր
Հայաղքներուն փայլ փառաւանդ ազնուութիւն ու-
նեցաւ, ինչպէս ետքէն պիտ'որ գտնենք։ Բայց աւ-
կից գաղ իրենց ամեն իրաւունքները տրուեցան։
Իրեւան իրենց բնակած քաղաքներուն մէջ իրենց
զաւ Հայաղքի գաղաւոր ունէին, ետքէն Լեւոն-
տաւ Ա. կայսրն (1658—1705) իրենց երկրորդին
ձեռքով հրաման տուաւ Կրանսի կամ Հայաղքա-
րը (Վրաստանը) չնեցու։ ամէնք փերը նուեւ
Պաշտպան (Կրանսի Թագաւոր) քաղաքն ամեն ի-
նչեւ բնակութեան համար։ Աւստրիական քաղաքն ալ
աղաւ Թագաւորական քաղքի իրաւունք եւ տրու-
նութիւն ընդունեցան փերայի կարգու կայսրն
եւ Կրանսի անիւնի մեծ ամեններն։ Կերպին ար-
անութեան հրովարտին ելաւ 1726 Հոկտեմբերի
17ին, իսկ Պաշտպանի 1738 Քաղքի 10ին, որն
որ 1747 Փետրուարի 27ին Եւրոպի հաստատուեցաւ
ու հրամայութեւն եղաւ։ Եւրոպի եւ Կրանսի անիւնի
Հայաղքները զանազան կողմերէն աւստրիական
նոյն ժողովուրդն, զորմէ աղէկ ալ զարգացնելու
Լոնտոն մէջ իրենց ամեն ամեն գաղաւորներն հաստա-
տեցին եւ հիմակ ալ ունին։ Գաղաւորներն կրնային
հոյս ընել իրողութեան կատարել, եւ միայն երբ որ գաղ-
բարձրագին տեսնէին մը առջեւ կեցող հարկաւոր
ըլլալ, Կառավարան ընթացք լուսնեղէն կ'ու-
րեւմաներէն պիտ'որ էին խաղաղութեան Կարձեւ ու
քաղաքներուն ծերակայը (12 հոգի) եւ ուրիշ

